

УДК 35.007.2:343

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА: ДОСВІД США

Ольга СЕЛЕЗНЬОВА,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»

Діана ХРАПКО,

магістрант юридичного факультету
ПВНЗ «Буковинський університет»

SUMMARY

The article is devoted to research technological preconditions for the development of information law in the United States, as a new area of law, active development of which is observed throughout the world. In the administrative context using the method of historical and legal analysis in the article the gradual stages of development of information technologies in the most information-developed countries of the world – the United States, in order to understand the material base of and subsequent formation of information relations in American society and the use of positive international experience the process of development of information society in some countries.

Key words: information policy of the United States, informatization in the United States, software in the United States, Internet.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено актуальному дослідженню технологічних передумов становлення інформаційного права у Сполучених Штатах Америки як нової галузі права, активний розвиток якої спостерігається у всьому світі. В адміністративному контексті за допомогою методу історико-правового аналізу у статті розглянуто поступові етапи розвитку інформаційних технологій у найбільш інформаційно-розвинутій державі світу – Сполучених Штатах Америки, щоб зрозуміти матеріальні підстави виникнення та подальшого формування інформаційних відносин в американському соціумі та використання позитивного світового досвіду у процесі розбудови інформаційного суспільства в окремих країнах.

Ключові слова: інформаційна політика США, інформатизація США, програмне забезпечення в США, Інтернет.

Постановка проблеми. На початку ХХ ст., яке пізніше було названо «Ера прогресивізму», США почали набирати все більших обертів у політичній, економічній, соціальної сферах. Завдяки високій політичній активності середнього класу і соціального низу населення відбулися масштабні державні реформи. Уперше були прийняті чотири нові поправки до Конституції (від 16-ї до 19-ї). Рух прогресистів від початку був спрямований на боротьбу з корупцією верхівки США. Згодом люди почали виступати за надання виборчих прав жінкам, за покращення охорони здоров'я та за модернізацію багатьох інших сфер суспільного життя.

Завдяки такій активності американців країна після війни стала на шлях міжнародної держави. США брали активну участь у європейській політиці, допомагали іншим державам, створювали нові зв'язки та шляхи для торгівлі з іншими країнами. Було зроблено великий крок у господарській діяльності. Але, незважаючи на це, держава дотримувалась ізоляційної політики. США допомагали таким країнам, як Німеччина, СРСР, Корея, В'єтнам, Японія, Китай та ін.

США спрямували свою діяльність на взаємовідносини з іншими країнами та на економічну політику і при цьому не приділяли уваги розробленню інформаційної політики. На допомогу зруйнованій під час війни економіці Німеччини та Японії у 1948 р. США виділили 12 мільярдів доларів. І лише слідом за Японією, яка почала вкладати всі зусилля та кошти в інформаційну політику, у розроблення нових технологій, програм, завдяки чому країна за короткий термін піднялася на першу сходинку як найрозвинутіша країна, США почали робити перші кроки до розроблення інформаційної політики, до переходу у світ технологій.

Ці кроки були початком потужної інформаційно-правової кампанії, яка проводилася в США та яка нині характеризується визначними результатами та досягненнями.

Актуальність теми. Вивчення позитивного міжнародного досвіду, а саме досвіду США, у сфері становлення ринку інформаційних технологій є надзвичайно актуальним для інших країн, зокрема України, Молдови та Румунії, у тому аспекті, що в таких країнах спостерігається активне формування інформаційного суспільства, тому такі знання будуть вельми потрібними. Ситуація посилюється ще й тим, що досліджень, присвячених аналізу міжнародного досвіду у сфері інформаційного права, на сьогодні вкрай недостатньо.

Метою статті є здобуття відомостей про процес становлення технологічних (матеріальних) передумов формування інформаційного права в США шляхом здійснення в адміністративному контексті історико-правового аналізу міжнародного досвіду США у сфері становлення ринку інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливу роль у відбудові японської інформатизації відіграли шедри доларові «ін'єкції» США, які під час війни в Кореї (1950–1953 рр.), а потім у В'єтнамі (1964–1973 рр.) використовували потужності японських підприємств і допомагали будувати нові [14]. Але тільки завдяки успіхам Японії США вирішили прискорити процес інформатизації з кінця 60-х – початку 70-х рр. [6]. У ці роки в США починається активне розроблення інформаційної політики розвитку країни.

Насамперед створювалися досить великі об'єднання спеціально для проведення науково-дослідних робіт для

розвитку інформаційних технологій [7] на кооперативних засадах. І завдяки високій ефективності досліджень, які виконувалися великими науковими колективами, розгорнулася широкомасштабна інформаційна політика [6]. У США проекти, які були спеціально розроблені для інформатизації економіки, розроблялися малими науковими колективами, котрі фінансувалися структурами бізнесу. На той час ніякі державні органи не брали участі у фінансуванні та у складанні планів і проектних робіт щодо розроблення і розвитку новітніх інформаційних технологій.

Першою була створена Корпорація мікроелектронної та комп'ютерної технології ще в 1982 р. До її складу ввійшли організатори дванадцятьох, а потім двадцяти найбільших фірм промисловості оброблення даних та інших галузей (наприклад, Radio Corporation of America) [6]. Згодом утворилася нова корпорація досліджень із напівпровідникової технології. Організаторами її були 13 фірм, серед яких Control Data, Digital Equipment, Motorola, Intel, Hewlett Packard та ін. [8].

Уже після того, як унесли зміни в антитрестівське законодавство в 1984 р., було створено ще десять об'єднань, які детально досліджували проблематику щодо підвищення продуктивності праці самих програмістів (Software Productivity Consortium) [11]. Одне з них – це консорціум із вивчення засобів підвищення продуктивності праці програмістів (Software Productivity Consortium). Його завдання полягало в тому, щоб протягом перших п'яти років досягти підвищення продуктивності праці програмістів у 4 рази, а через десять років – у 10 разів [6].

Наприкінці 1985 р. вісімнадцять виробників обчислювальної техніки створили корпорацію з розроблення мережевих стандартів для відкритих мереж (Corporation for Open System Network – Standards Organization). Основне завдання цих і подібних консорціумів – скорочення терміну розроблення новітніх виробів і технологій, підвищення продуктивності праці, концентрація зусиль на довгострокових дослідженнях для відбиття наступу закордонних монополій, особливо японських [6].

Крім дій, розпочатих бізнесом, було вжито низку урядових заходів, зокрема прийнято програму «Стратегічна комп'ютерна ініціатива» (на пропозицію Управління НД-ДКР Міністерства Оборони США). Головною метою цієї програми було заснування комп'ютерів нового покоління, що мають на меті спеціальні знання, завдяки яким можуть бачити, чути та розмовляти. У межах цієї програми розроблялися десятки програм за такими напрямками: «Створення надшвидкісних інтегральних схем» (пріоритетний напрям); «Підвищення продуктивності праці програмістів»; «Створення паралельних ЕОМ» [12]. Фінансувалася програма «Стратегічна комп'ютерна ініціатива» міністерством оборони, міністерством енергетики, Національним науковим фондом США [6].

Зазначене уможливило сформулювати твердження, що США порівняно з іншими державами почали стрімко розвивати інформаційні технології, тобто зумовили швидкий перехід від звичайних методів передавання до цифрових. Також у цей самий час починають обробляти та зберігати інформацію на цифрових носіях.

Великим позитивним поштовхом стало досягнення у сфері інформаційної політики результатів ринкового підходу до управління інформаційними ресурсами суспільства [6].

У 1980-ті рр. інформаційна політика федерального уряду сприяла розвитку та зміцненню приватного сектора у сфері інформаційних послуг, прискорила процеси концентрації інформаційних ресурсів у комерційно організованих автоматизованих системах. Велике значення у проведенні цієї політики мав Закон США «Про скорочення документообігу в відомствах уряду» 1980 р. [8].

Відомо, що саме в результаті усіх цих якісних змін до приватного сектора перейшла значна частина функцій із розповсюдження інформації, які до 1980-х рр. виконувалися федеральними агентствами та відомствами. Тільки деякі типи та рівні доступу до урядових баз даних залишилися у розпорядженні федеральних агентств і відомств [8].

На сьогодні у США нараховується декілька сотень фірм, що забезпечують платний доступ до інформації, яка є продуктом діяльності різних міністерств, відомств, а також суспільних організацій, зокрема міжнародних. Упорядковуючи інформаційні масиви, розробляючи їх машинну форму, підприємницькі фірми створюють, по суті, нові інформаційні продукти, забезпечені прогнозними моделями, ринковими дослідженнями, експертним аналізом [6].

Жодна значна проблема не вирішується без використання нагромаджених у світі інформаційних масивів, налагоджених комунікаційних зв'язків. Не тільки окремі вчені та бізнесові кола, але й деякі політики все більш високо оцінюють роль інформації. Держава, яка більш повно і оперативно поставить собі на службу світові ресурси інформації, буде володіти головною передумовою економічного і соціального розвитку й отримає суттєві переваги перед іншими державами [4].

Державним органам США заборонено конкурувати із приватним сектором у сфері надання будь-яких інформаційних послуг [8].

Скорочення бюджетних асигнувань на інформаційну діяльність спонукало більшість державних організацій, що мали інформаційні служби, до жорсткої економії фінансових ресурсів і переходу на самоопкупність. Неминучим наслідком такої політики федерального уряду стала приватизація державних інформаційних систем і комерціалізація баз даних, згенерованих у державному секторі [6].

Зазначимо, що комерціалізація баз даних – це продаж федеральними агентствами баз даних чи доступу до них. Комерціалізація баз даних має декілька форм: а) федеральні агентства продають свої електронні файли приватним інтерактивним службам, які отримують усі доходи від експлуатації баз даних; б) федеральні агентства продають свої бази даних через посередника – Національну службу технічної інформації, яка укладає контракти із приватними фірмами та отримує частину ліцензійної оплати (роялті), здебільшого 20% [11].

Федеральні агентства створюють свої автоматизовані інформаційно-пошукові системи і надають платні послуги [6].

Отже, США переходять до нових методів носіння інформації. Тим самим ця держава стрімко та цілеспрямовано прогресує в інформаційній політиці і у створенні нових корпорацій, завдяки яким відбуваються дослідження і створюються об'єднання, які розробляють нові програми.

Останнім часом у США наявна тісна співпраця промисловості з урядом щодо питань створення нових інформаційних технологій [8].

Пріоритетними напрямками розвитку інформаційної індустрії американські керівники інформатизації визначили такі технології: а) мікроелектронні напівпровідникові технології; б) високошвидкісні мережеві технології; в) мережеві програмні технології; г) комп'ютерне розпізнавання прямої людської мови.

Нині ці наукові пріоритети є головними складниками економічного зростання та навіть національної безпеки США.

Значний вклад у формування державницького підходу до інформатизації країни зробила Адміністрація Президента США Б. Клінтона, зокрема віце-президент Е. Гор [1]. У 1993 р. на той час Президент США Б. Клінтон майже на початку своєї політичної діяльності проголосив програму

«Національна інформаційна інфраструктура: план дій». Відповідно до цієї програми Національна інформаційна структура утворюється переважно приватним сектором.

З 1993 р. державне фінансування почало поширюватися також на суспільно-соціальні сфери та технології (служби соціального забезпечення, систему правоохоронних органів, освіту). Держава забезпечує доступність інфраструктури для всіх американців за помірними (розумними) цінами. Програма має три частини: перша частина – ініціатива «Information Super Highway» – націлена на об'єднання університетів, шкіл, бібліотек, лікарень, міністерств, громадських організацій і ділових центрів; друга частина – програма «High Performance Computing and Networking» – спрямована на розроблення додатків у таких галузях соціальної сфери, як медицина, освіта, управління і контроль руху транспорту; третя частина – це програма модернізації діяльності державної адміністрації і державного доступу до інформації [6].

Інакше кажучи, програма «Національна інформаційна інфраструктура» – це перша програма, яку починає фінансувати держава, і вона не обмежується тільки інвестуванням у фізичну інфраструктуру, а передбачає також створення та вдосконалення нових технологій.

Для реалізації ідей, закладених у «Національній інформаційній інфраструктурі: план дій», адміністрація президента розробила низку організаційних заходів. Так, для вивчення проблем, пов'язаних із побудовою національної інформаційної інфраструктури, було створено Робочу групу з інформаційної інфраструктури (Information Infrastructure Task Force) під керівництвом міністра торгівлі [6]. До неї увійшли, зокрема, представники Управління з науково-технічної політики Білого дому і ряду інших міністерств. У рамках цієї групи було створено три комітети: з телекомунікаційної політики, з інформаційної політики і з обладнання. Для залучення приватного сектора створено Консультативну раду США з інформаційної інфраструктури [11]. Загалом ця організаційна структура розробляє не тільки національну стратегію США в зазначеній галузі, а й готує відповідні пропозиції з міжнародної стратегії щодо формування глобальної інформаційної інфраструктури [8]. Функції указаної організаційної структури виражають великий спектр її діяльності, також виявляють прагнення встановити партнерські відносини із приватним сектором економіки США і цієї сфери [4].

Варто вказати, що перебудова органів виконавчої влади здійснюється для адаптації їх до потреб «інформаційного суспільства». Практично всі міністерства і відомства створили інформаційні мережі з інтернет-вузлами і банками даних, що дає змогу кожному американцю та зарубіжному користувачеві мережі Інтернет у будь-якій частині земної кулі отримати інформацію про діяльність цих міністерств [6]. Відповідно до спеціальної доповіді Білого дому «National Performance Review» було проведено спеціальний функціональний перегляд роботи органів виконавчої влади для більшої ефективності здійснення внутрішньої та зовнішньої політики США відповідно до потреб XXI ст. [1]. Зокрема, планується зменшити адміністративні витрати на основі активного використання інформаційних систем і комунікаційних технологій.

Основними принципами, на яких базується інформаційна політика США стосовно створення національної інформаційної інфраструктури, є: залучення приватних інвестицій (сприяння інвестиціям із боку приватного сектора за допомогою податкової та адміністративної політики, яка заохочує нововведення та довгострокові вкладення); концепція універсального доступу (продовження політики «універсальних послуг», яка робить інформаційні ресурси доступними для всіх); допомога в технологічних

інноваціях (державна повинна вести найважливіші науково-дослідні програми і допомагати приватному сектору розвивати технології, необхідні для національних інформаційних інфраструктур); забезпечення інтерактивного доступу (забезпечувати інтерактивне управління національною інформаційною інфраструктурою, оскільки остання перетворюється на мережу мереж; держава повинна забезпечити користувачам легке та ефективне передавання інформації); захист особистого життя, безпеки і надійності мереж (гарантувати безпеку інформації і надійність мереж, а також швидке відновлення мереж у разі несправностей); поліпшене управління радіочастотним спектром; захист прав інтелектуальної власності (захищати права на інтелектуальну власність у країні та на міжнародному рівні); координація державних зусиль (ураховуючи трансграничність інформації, координувати діяльність зі створення національної інформаційної інфраструктури з різними державними установами та іншими країнами); забезпечення доступу до державної інформації [3; 6].

США посідають майже першу сходинку у світі серед країн, які почали висвітлювати роботу своїх основних представництв і посольств у міжнародній мережі Інтернет. Банки даних, що є у всіх представництвах США, надають можливість користувачам указаних програм дізнаватися інформацію про внутрішню та зовнішню політику США в різних галузях економіки, науки і техніки, і завдяки цьому формується громадська думка в цих країнах.

У середині 1990-х рр. адміністрація Б. Клінтона взяла на себе функцію «головного штабу реалізації стратегічного курсу країни в питаннях науки і техніки», а також повну відповідальність за інвестиції в новітні технології, за підтримку не тільки фундаментальних, але і прикладних досліджень [4]. Проте в Конгресі США ведеться робота щодо законодавчої реформи, яка націлена на зниження рівня монополізації в системі телекомунікацій і державного регулювання за рахунок залучення приватних інвестицій у створення національної інформаційної інфраструктури. На початку 1996 р. було прийнято новий закон про телекомунікації [2]. Реформа законодавства у цій сфері має на меті розширити масштаби телекомунікаційного ринку завдяки створенню конкурентних переваг у американських виробників технологічного обладнання і постачальників інформаційних товарів на світовому ринку [8].

Отже, у 1990-х рр. у США створюється правомірна основа капіталу для участі у глобальній інформатизації, з'являються «опорні точки» для зовнішньополітичної та внутрішньополітичної стратегії держави, що базується на високому потенціалі країни в науково-технічному процесі.

Ефективна торгова політика США також сприяє відкриттю іноземних ринків, зниженню митних тарифів і створенню умов для дотримання принципу взаємної вигоди в торгових угодах. Так, улітку 1997 р. прийнято указ про зниження податкової ставки на експорт програмної продукції. Експерти підрахували, що тільки за перші 10 днів своєї чинності указ мав принести комп'ютерній індустрії США прибуток у розмірі 1,6 млрд доларів. Суть проблеми полягала в тому, що раніше виробники програмного забезпечення – експортери своєї продукції – не підпадали під дію закону про 15%-ве звільнення від податків, що часто призводило до парадоксів. Так, починаючи з 1986 р. виробники музичних компакт-дисків звільнялися від цього податку, тоді як фірми-постачальники за кордон програм на CD-ROM такий податок сплачували [9].

Уже через півроку після прийняття ініціативи «Національна інформаційна інфраструктура», у березні 1994 р., віце-президент США Е. Гор на конференції Великої сімки (або G7) у Буенос-Айресі оприлюднив ідею створення

глобальної інформаційної інфраструктури (ГІ). Відтоді Сполучені Штати разом з іншими країнами працюють над удосконаленням концепції ГІ та втілюють її у конкретні справи [13].

Уряд США зробив розвиток національної та глобальної інформаційної інфраструктури пріоритетом своєї політики. Згідно із цією ініціативою продовжено низку важливих федеральних програм: «Стратегічна комп'ютерна ініціатива»; «Удосконалена програмна технологія»; «Мікроелектронно-комп'ютерна технологія»; «Нова комп'ютерна ініціатива» [6]. Також у США прийнято програму «Виклик технологічній грамотності», спрямовану на підвищення комп'ютерної грамотності населення через поліпшення інформатизації навчальних закладів [8].

Сьогодні в США створено інформаційну інфраструктуру, що забезпечує доступ до загальнонаціональних інформаційних ресурсів із будь-якої точки країни, на основі якої комп'ютеризовані практично усі сфери діяльності людини [4].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. На прикладі Японії США почали працювати над інформаційною політикою держави, завдяки чому було зумовлене створення нових об'єднань, а ті, зокрема, трансформувалися в корпорації, які розробляли нові програми та проводили науково-дослідні роботи для подальшого розвитку інформаційних технологій.

2. На початку формування інформаційної політики держави США не втручалися в розроблення нових програм, технологій та інформатизації економіки. Також не фінансувались об'єднання (корпорації); таке фінансування покладалось на структури бізнесу. Уже пізніше (у 1993 р.) відбулося перше фінансування приватного сектора економіки та програмного забезпечення державою.

3. У 1990-х рр. було проголошено програму «Національна інформаційна інфраструктура: план дій». Відповідно до неї інформаційна структура утворюється переважно приватним сектором. Це перша програма, яку фінансувала держава.

4. США займають одне з перших місць у світі серед країн, які започаткували роботу своїх основних представництв і посольств у міжнародній мережі Інтернет. На сьогодні ця робота є завершеною. Банки даних, що є у всіх представництвах США, надають можливість користувачам указаних програм отримувати інформацію про внутрішню та зовнішню політику США в різних галузях економіки, науки і техніки. Власне, завдяки цьому формується громадська думка в різних державах.

5. На початку 1990-х рр. в США була створена правомірна основа капіталу для участі у глобальній інформатизації, з'явилися «опорні точки» для зовнішньополітичної

та внутрішньополітичної стратегії держави, що базується на високому потенціалі країни в науково-технічному процесі. Усе це створює комплекс позитивних технологічних (матеріальних) передумов для формування у США такої галузі права, як інформаційне право.

Список використаної літератури:

1. Віце-президент Гор про добу інформатизації: зміна способу життя, праці та спілкування для людей усього світу // Телекомунікації в умовах інформаційної доби. Інформаційна Агенція Сполучених Штатів. – 2000. – С. 4–6.
2. Дрожжинов В. Нынешнее поколение европейцев будет жить в информационном обществе / В. Дрожжинов, А. Штрик // Компьютерная неделя. – 2000. – № 13 (235).
3. Економіка підприємства : [підручник] / за ред. С.Ф. Покропівного. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.
4. Інформаційна політика США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-8188-1.html>.
5. Конотопов М.В. Экономическая история с древнейших времен до наших дней : [учебник] / М.В. Конотопов, С.И. Сметанин, А.В. Тебекин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://stud.com.ua/48333/politekonomiya/ekonomichniy_razvitok_yaponiyi.
6. Лазарева С.Ф. Економіка та організація інформаційного бізнесу : [навчальний посібник] / С.Ф. Лазарева. – К. : КНЕУ, 2002. – 667 с.
7. Особливості інформаційної політики США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://biglib.info/5328-osoblivost-informacynoyi-politiki-ssha.html>.
8. Особливості інформаційної політики США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zachetik.com.ua/referaty_37/referat-na-temu-osoblivosti-informacynoyi-politiki-ssha-13742.
9. OFFICE нового тисячелетия // Мой компьютер. – 1999. – № 39.
10. План-проспект проведення науково-дослідних робіт комплексного наукового проекту «Державне правління та місце самоврядування» у Національній академії державного управління при Президентові України на 2010 рік.
11. Приймак І. Шлях до демократії нелегкий / І. Приймак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://versii.cv.ua/polityka/ivan-pryjmak-shlyah-do-demokratiji-nelehkyj-buvaje-ibolyache-koly-nabyvajesh-shyshky-na-lobi/14333.html>.
12. Україна у Сполучених Штатах. Посольство України у Сполучених Штатах Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://usa.mfa.gov.ua/ua/index/city/id/111>.
13. Хембри Д. Компьютер и здоровье / Д. Хембри // Мир ПК. – 1990. – № 2. – С. 107–115.
14. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://subject.com.ua/textbook/history/11klas_v/88.html.